

P R E F A Ț A

Cu aceeași hotărîre cu care am întreprins a scrie istoria poporului român, de la originile sale până la îndoita alegere a lui Cuza-Vodă, m'am apucat de schițat și faptele ce s'aũ respirat sub principele care a pus temeliele statului român. Expunerea acestei perioade de adînci frămîntări ale națiunii noastre era trebuitoare generației actuale care nu știe și nu poate ști, din propria-î experiență, nimic asupra unor fapte petrecute cu aproape jumătate de veac în urmă. Mărturisesc că eu însumi ce eram copil pe cînd domnia Alexandru Ioan I, nu aveam nici o idee despre împrejurările acelei epoce, până nu mă apucăiũ de a-ĩlor cercetare. Această a mea neștiință însă mi-a fost spre bine. Nu aveam absolut nici o părere preconcepută, înrădăcinată așa fără rost, și care idei sunt cele mai greu de înlăturat din minte, fiind trecute în domeniul neconstiinței. M-am apropiat cu gîndul de domnia lui Cuza Vodă, precum m-aș fi apropiat de acea a unui Faraon egiptean. Această împrejurare, unită cu convingerile dobîndite asupra modului de a expune trecutul, în urma studiului făcut în Principiile fundamentale ale Istoriei, m-aũ pus în putința de a desfășura întîmplările acestui timp, cu o deplină libertate de condeiũ. Hotărît a nu lua rolul îndestul de ridicol de judecător al timpurilor și al oamenilor trecutului, ci numai de a expune, pe cît e omeneste cu putință, faptele în realitatea lor și de a stabili înlănțuirea lor cauzală, nu am avut nici o teamă de a fi nedrept cu, saũ inclinat cãtră figurile ce le întilneam în cale. În felul meu de a trata istoria, nici nu înțeleg cerința făcută istoricului de a fi nepãrtinitor. Nu poți decît să fii astfeliũ, de îndată ce te hotãrești a nu aprețui evenimentele. Fie care cetitor are doar minte, și va aprețui el întîmplările cum îl va tăia capul și dupã plecãrile sale sufletești. Istoricul nu poate

lua rolul de a aprețui el pentru toți acei ce-l cetesc, necum de a-i învăța cum trebuie să o facă. Aprețuirea unui fapt său a unei persoane va fi rezultatul, adese ori neconștiut, al ciocnirii între ideea nouă adusă de ele în minte și comorara sufletească a celui ce o rostește. A voi să plecăm părerile oamenilor după ale noastre, ar însemna a voi să înlocuim complexul lor de gândiri, de simțiri, de convingeri, cu acel al sufletului nostru. De aprețuit lucrurile e treabă foarte lesne și ori cine o poate face. Ceea ce este mai greu, este de a aduna, limpezi și orîndui materialul, asupra căruia aprețuirea se rostește, și în atîta constă misiunea istoricului, anume de a arăta cum s'au întimplat faptele și pentru ce s'au întimplat ele astfel. In această privire decît, nu am avut de întimpinat absolut nici o greutate, și tot deauna mă miram, văzînd cît de puțin își bate lumea capul cu teoria istoriei, cînd fie care din cei cărora le spuneam că scriu istoria lui Cuza-Vodă, își luaă îndată un aer serios și spuneau: Greu lucru; istorie contimpurană! Istoria tratată în mod adevărat științific, nu poate fi mai anevoie de expus fără părtinire, decît fizica, chimia sau economia politică, cu toate că e vorba de oameni întrînsa.

Dacă însă istoria lui Cuza-vodă nu era greu de scris din acest punct de vedere, din altele ea prezenta piedeci foarte mari. Și mai întăi imensitatea materialului de adunat și varietatea informațiilor. In privirea aceasta, m-am abținut aproape statornic de a recurge la mărturiile actuale ale actorilor aceluî timp ce mai trăesc încă,—aceasta din cauză că fie-care om tinde a prezenta evenimentele în care aă jucat un rol, în chipul cel mai potrivit cu interesele lui; apoi fiind că, prin o lege psihologică cunoscută, cu cît timpul se îndepărtează, cu atîta se deformează ideile păstrate de minte—în cît nu aș fi fost sigur nici pe exactitatea, nici pe sinceritatea materialului cules pe această cale. Numai unde nu am putut face altfel, am recurs la acest mijloc de investigație. M-am întemeiat mai în tot deauna pe mărturii contimpurane cu evenimentele, pe mărturii eșite oare cum fără voie din mintea oamenilor sub îmboldirea împrejurărilor, adecă pe mărturii neconștiate care singure dau faptului istoric garanția adevărului.

Altă greutate peste care chiar nu am putut trece în tot deauna, a fost neputința de a consulta și documentele secrete ale timpului, de oare ce acei ce le păstrează cred că nu este încă sosită vremea de a le da la lumină. Mi s'a pus însă

la îndămină câte-va culăgeri prețioase de documente originale : In primul loc cea de vr'o 800 de bucăți din hîrțile rămase de la Cuza-Vodă la soția lui, Elena Doamna, și care hîrtii se afla acum în pastrarea fratelui Măriei Sale, dl. Teodor Rossetti care a avut bunătatea a mi le încredința. Apoi la Academia romînă se află depusă corespondența originală cu domnitorul a agentului său din Constantinopole, C. Negri, precum și amintirile lui A. Papadopol-Calimah fost ministru de externe al domnitorului. Pentru înlocuirea documentelor diplomatice ale timpului, cele mai multe cu neputință de consultat, de oare ce arhivele ce le conțin nu sunt încă deschise, am încunjurat lipsa, prin cercetarea ziarelor străine ale timpului și mai ales a presei oficioase, care înfășoază de sigur părerea guvernelor. Mijlocul a fost mai greu de pus în lucrare, dar a înlăturat o lipsă care ar fi fost o piedică la limpezirea politicei exterioare. Mai la urmă am lucrat cu cit am putut aduna, și se va vedea că ceea ce am adunat nu este un material de desprețuit. Cum am spus-o și în introducerea la Istoria Romînilor : „Istoria unui timp se clădește în totdeauna cu materialul adunat până atunci. Dacă ar fi să așteptăm ca tot matertalul istoric al unui popor să fie descoperit, n'am mai ajunge nici odată să expunem cursul vieței sale ; căci descoperirile se fac neîncetat ; cunoștințele se întind și se adîncesc, mărind fără încetare orizontul istoriei. Timpurile din urmă îndreaptă necontenit cele ce se află greșite în expunerile de mai înainte și, potrivit cu propășirea poporului și îmbogățirea cunoștințelor, crește și se desvoltă și arborele istoriei sate“. Aceste cuvinte rămîn adevărate și pentru istoria lui Cuza Vodă. In orî ce caz temelia expunerii va fi pusă ; greul lucrului va fi făcut, și cei ce vor veni după mine nu vor avea decît de îndreptat, de complectat, de rotunzit și de împlinit. Nu vor trebui să pună plugul și să rupă brazda înfălenită. Precum am făcut-o cu istoria Romînilor, astfelii o fac acuma cu cea ce mai rămăsese de întregit, pentru a ajunge chiar la pragul actualității, unde istoria se frămîntă și se produce din luptele contimpurane.

Mai atragem luarea amînte a cetitorului asupra modului expunerii care, cu toate că neaparentă, conține o înnoire însemnată : anume, luarea în considerare a seriilor istorice, asupra căreia m'am rostit de asemenea în Principiile fundamentale, ca asupra unei nevoi neapărate de

îndreptare în modul cum se tratează istoria. Fie care șir deosebit de fapte care, său conduce, său trebuie să conducă la un rezultat, este urmărit în tot lungul dezvoltării lui și cu ochiul totdeauna așintit asupra acestei dezvoltări. Este indicat, măcar prin câte-va cuvinte, începutul lui, și urmărit până la al lui sfârșit, său până la a lui prelungire peste domnia lui Cuza. Pentru a se putea pune în iveală seriile istorice, era neapărat a nu se încărca expunerea cu fapte ce nu contribuiau la limpezirea dezvoltării. Am lăsat la o parte, fără milă, tot ce-mi părea de prisos, cu toate că eram adese ori încercat a nu arunca notițele adunate cu atîta trudă și rodul unor cetiri atît de îndelungate. Nu am voit însă să fac operă de erudit, ci operă de istoric; căci nu se bagă de samă, că erudiția rău întrebunțată daunează istoriei mai mult decît îi folosește. Serii însă au fost expuse, nu fie care a parte; căci în complexul desfășurării evenimentelor, ele nu se dezvoltă în chip singularitic; ci fie care fapt a fost arătat acolo unde a fost împins de puterile istorice la lumina zilei, spre a-l putea explica causalicește; dar s'a ținut samă și de puterea care leagă împreună faptele diverselor timpuri în un lanț neîntrerupt. Așa bună oară lovitura de stat de la 2 Mai a fost rezultatul coacerii unei idei în mintea guvernanților și s'a arătat, la fie care loc cuvenit, cum această idee se întăria tot mai mult din cauza evenimentelor, până ce, ajungînd la maturitate, a izbucnit. Așa s'a făcut cu întărirea funcționarismului, cu sporirea bugetului, cu chestia evreească, cu cea rurală, cu cea a mănăstirilor închinată, cu emanciparea statului român din plecarea sub străini, cu legătura unirei, cu lupta dintre clase, cu ideea loviturii de stat, cu răsturnarea domnitorului, etc., etc. Capitotul al XVI-le este mai ales menit a arăta cum trebuie să se facă sinteza istoriei, nu pe baze de legi care nu există în istorie, și pe cea a seriilor de dezvoltare. Este o încercare absolut nouă în expunerea trecutului și asupra ei atragem cu deosebire luarea aminte.

Istoria lui Cuza Vodă urmărește deci doue ținte: 1) Acea de a expune o pagină interesantă din trecutul cel mai apropiat al poporului român; 2) cea de a aduce o îmbunătățire în metoda de trătare a istoriei.

A. D. Xenopoi.